

”כשגגה שיוצא מלפני השליט”

נושא דיוננו הוא בקטע הבא מקהלת פרק י':
 פס' ד: "אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תגח, כי מרפא יניח חטאים גדולים;
 פס' ה: יש רעה ראיתי תחת השמש, כשגגה שיוצא מלפני השליט;
 פס' ו: ניתן הסכל במרומים רבים, ועשירים בשפל ישבו;
 פס' ז: ראיתי עבדים על סוסים, ושרים הולכים כעבדים על הארץ."

ניתן להבין את הביטוי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" שבפסוק ה במשמעויות שונות, שהן בהתאם להקשרו בקטע, וכך הוא מוסבר על ידי פרשנים שונים. מאידך, שימוש התדיר אצל חז"ל הוא במשמעות אחרת המנותקת מהקשרו. להלן נתאר את המשמעויות הפרשניות העיקריות שניתנו לביטוי זה, ולאחר מכן נתייחס לפרשנות המיוחדת של חז"ל שכתוצאה ממנה הפך ביטוי זה למטבע לשון המציין מציאות מסוימת. וכן נציין את האירועים שבהם חז"ל השתמשו בביטוי זה.

חלק מן השאלות הנשאלות על הביטוי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" הן: מיהו בעל השגגה? מהי שגגתו? מה המשמעות של כי השימוש שבמילה כשגגה? מדוע 'מלפני ולא מפני? ומיהו השליט?

השכר והעונש

בשני הפסוקים הראשונים שבקטע, שלמה המלך נתן לאדם עצה שבה ינהג כדי שייטב לו, ואילו בשני הפסוקים שלאחריהם הוא מדגים באופן אלגורי את השכר הצפוי למי שינהג על פי עצתו ואת העונש העתיד לקבל מי שיתעלם ממנה. נפתח בהסבר השכר והעונש שבפסוקים האחרונים.
 פסוק ו: גם אם האדם הוא סכל אבל נהג כעצתו, שכרו הוא שמקומו יהיה בקרבת נכבדים. ולעומתו העשיר ששגג, מקומו יהיה למטה בין השפלים.
 פסוק ז: עבדים שרצים לפני אדוניהם ונהגו כעצתו, שכרם שיהיו מעתה על סוסים שזהו סימן לשררה (ירמיהו י"ז, כה), ואילו שרים שדרכם לרכב על סוסים ונטו מעצתו, עונשם שילכו מדגליהם כעבדים.
 מהי העצה המיוחדת של שלמה המלך (שבפסוקים ד-ה) שבגינה האדם צפוי לקבל שכר גדול או עונש קשה?

משמעויות פרשניות לקטע

א. האדם ושליטו

שלמה המלך נתן עצה לאדם בקשר ליחסו עם השליט (שליט ממש, בעל תפקיד רם, אחראי עליו בעבודתו וכו'). אם השליט יקצוף עליך, אל תניח אותו ותעזבהו ברוגזו אלא תישאר לידו. ואז יהיה מרפא, דהיינו, הרפיון שלך לפניו יגרום שתרפה¹ רוחו (מלשון רפיון) של השליט והוא יניח (ימחל)² לך, גם אם עשית כלפיו חטאים גדולים. המחבר מתזק את דבריו בפסוק שלאחר מכן, שבו הוא מאזכר שיש פעמים שבאה רעה על האדם בגלל שגגה. ומהי השגגה? שיוצא מלפני השליט, דהיינו עוזב את השליט ברוגזו, ואז התוצאה כלפיו היא קשה כפי שמתואר בהמשך הפסוקים שבקטע.

(עפ"י "מצודת דוד", "מצודת ציון" ו"דעת מקרא")

ב. האדם ויצר הרע

אם מידות רעות באו לך כיצר הרע, כעס, כילות ועוד "מקומך אל תנח" - אל תניח (תעזוב) את מקומך ומדרגתך ממידותיך הטובות, כי כך תינצל מחטאים גדולים. הרעה היא אצל האדם אשר יצר הרע בא אליו, ועל אף היותו שליט על מעשיו, השגגה יוצאת מתחת ידיו והוא חוטא, ואחר כך מקבל על כך עונשים גדולים.

(עפ"י פירוש "אבן-יחיאל" שבתוך "מקראות גדולות")

ג. החכם והשליט

ר' אברהם אבן-עזרא מפרש שהעצה מופנית אל החכם המתעסק בענייני חכמה: "אם תעלה עליך חמת המושל לא תסור מדרוש חכמה, והחכם לא יכעיס המושל". החכמה היא כתרופה המונעת את כעסו של המושל. ואם בכל זאת המושל כועס על החכם אל לו לחכם לעזוב את עיסוקו בחכמה, כי היא תרפא את כעסו של המושל וימחל לו אף על חטאים גדולים. הרעה היא אצל החכם אשר בשגגתו נטש את העיסוק בחכמה, ואם חטא, המושל לא ימחל לו ויענישו.

ד. חכם שהוא שליט

ר' אברהם אבן עזרא מביא פירוש נוסף ובו, לדעתו, הפנייה היא אל החכם אשר נתמנה לשליט. העצה אליו היא שגם בתפקידו זה אל יניח את מקומו כחכם, אלא ימשיך להתעסק בענייני החכמה. כי אם יתרפה מכך (לשון רפיון), הוא עלול להידרדר לחטאים גדולים. הרעה היא אצל החכם שהפך לשליט ובשגגתו עזב את ענייני החכמה וכתוצאה מכך מעד בחטאים ועל כך יקבל עונשים כבדים.

1. "מרפא" מלשון רפיון כמו בדה"ב ליו, טז ובמשלי י"ד, ל.

2. "יניח" פירושו ימחל כמו 'הנחה' - הקלות שונות (אסתר ב', יח), וכן בחז"ל "מנחת ב' את המכס" - ימחל על המכס (ע"ז יג, ע"א).

ניתן למצוא רעיונות נוספים להסבר הקטע. המשותף לכולם הוא שהדמויות המתוארות בהן הן ברורות, וההסברים לביטוי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" הם פשטניים ומתאימים לתוכן של הקטע.

המשמעות אצל חז"ל

השימוש של חז"ל לביטוי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" הוא במשמעות מטפורית וכיחידה עצמאית המנותקת מן הקטע הנזכר. זאת ועוד, אצל חז"ל אין לביטוי זה משום מתן עצה למישהו, אלא תיאור של מצב עובדתי שנגרם ע"י אדם מסוים. האדם שבו מדובר הוא הצדיק, בעל רוח הקודש, עוצמה רוחנית ותוקף מעשי לדבריו.

הביטוי בא לציין אירוע שבו נאמרה אמירה מסוימת ע"י צדיק, הטומנת בחובה קביעה של דבר שלילי שעתיד לקרות למישהו³. השגגה שבאמירת הצדיק היא שבדרך כלל אין הוא מתכוון לפגוע במישהו, אלא דבריו הם תגובה לדברים שנאמרו או למעשים שנעשו על ידי אחרים וברצונו רק להדגיש עניין מסוים. אמירת הצדיק מכונה 'כשגגה' ולא שגגה, מכיוון שבניגוד לשגגה שבה השוגג לעיתים מודע לשגגתו ולפיכך יכול לתקן את דבריו או לחזור בו מהם, הרי שכאן הדברים הם 'כשגגה', לאמור הצדיק אינו מודע לשגגה שבדבריו ולתוצאה העתידה לצאת מהם ולכן אינו מנסה לתקנם והם נשארים בתוקפם. התוצאה של דברי הצדיק היא טראגית; דבריו מתקיימים כפי שיצאו מפיו בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים" (שו"ת "ציץ אליעזר" יז, עד).

העוצמה שבדברי הצדיק מכונה בתלמוד "ברית כוחה לשפתיים" (מו"ק יח, ע"א). כלומר, קיימת ברית בין ה' לבין הצדיק, הצדיק מקיים את דבריו, וה' מקיים את הדברים היוצאים מפי הצדיק.

בניגוד למשמעויות הפרשניות שלעיל, במשמעות שחז"ל נתנו לביטוי זה, לא ברור בדיוק מיהו השליט, ויש לכך הצעות שונות.

3. א. בלשון חז"ל: "קללת חכם אפילו בחנם היא באה" ו-"קללת חכם אפילו על תנאי היא באה" (מכות יא, ע"א).

ב. תיתכן גם שגגה חיובית של הצדיק, כמובא במו"ק יח, ע"א: "ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם (בראשית כ"ב, ה), איסתייעא מלתא דהדור תרוייהו". דברי אברהם "ונשובה אליכם" נתקיימו ושניהם חזרו. ואולם באירוע זה, חכמים אינם מזכירים את הפסוק כשגגה וכו'.

מיהו השליט?

1. השליט הוא מושל, מלך. דברים היוצאים מפיו ואפילו נאמרו בשגגה הכרח להם להתקיים שאם לא כן לא יאמן השליט גם בדיבור מכוון, ככתוב: "כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב" (אסתר ח', ח). הצדיק דומה לשליט, ולכן לא ייתכן שדבריו ייצאו ריקם אף אם נאמרו בשגגה, אלא הם מתקיימים (רש"י).
2. הצדיק עצמו מכונה שליט, אי לכך דברים היוצאים מפיו מתקיימים, כפי שמובא בקה"ר (וילנא) י', א (ה) על עלי הכהן שדבריו נתקיימו וכתוב שם: "השליט זה עלי הכהן שאמר וכו'" (פירוט האירוע בהמשך). בשני פירושים אלו 'מלפני השליט' הוא כמשמעות שהדברים יצאו מפי השליט.
3. השליט הוא ה' ונציע שלוש אפשרויות:
  - א. מכיוון שהשגגה נאמרה ע"י צדיק הרי היא "כשגגה שיוצא מלפני השליט" כאילו יצאה מפי ה', ולכן מתקיימת.
  - ב. דברי הצדיק מגיעים עד 'מלפני השליט' במובן של עד לאלו שהם מלפני ה', דהיינו המלאכים, והם אלו המקיימים את דברי הצדיק.
  - ג. מכיוון שהשגגה נאמרה ע"י צדיק דבריו מגיעים עד 'מלפני השליט', הו"ו אומר אל ה', וגם הוצאתם אל הפועל היא 'מלפני השליט', דהיינו באמצעות ה'. בהסברים אלו 'מלפני השליט' איננו מפי השליט אלא עד אליו או סמוך אליו.

אירועי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" בספרות חז"ל

להלן נפרט את עשרת אירועי 'כשגגה' שנמצאו בספרות חז"ל. הביטוי כשגגה וכו' המצוין בהם, בדרך כלל, אינו נאמר על-ידי אחת מהדמויות שבסיפורים אלא הוא תוספת של המספר-העורך. באמצעות ביטוי מקוצר זה הוא מפרש לנו את סוג האירוע שהתרחש.

קה"ר (וילנא) י', א (ה)

זהו המקור העיקרי בחז"ל לשימוש בביטוי זה. הוא מדגים את ההסבר של חז"ל לפסוק הנזכר שבקהלת, ובו מתוארים חמישה אירועים. המקור המקביל לו אך אינו שלם הוא באיכ"ר (בובר) ה', טז. שני מקורות אלו הם מאוחרים יחסית בספרות חז"ל ומזכירים אירועים קדומים יותר ממשאשית-רבה והתלמודים

1. "יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיוצא מלפני השליט, כך אמר לו יעקב ללבן: עם אשר תמצא את אלוקיך לא יחיה (בר' ל"א, לב) - וכן הנה, כשגגה שיוצא מלפני השליט ומיתת רחל". זוהי האסמכתא המקראית לאירוע מסוג יכשגה⁴.

2. "בריה דרבי יהושע בן לוי הוה ליה חד בילעא, אזל ואייתי חד מן אילין דבר פנדירא לאפקא בלעיה, אמר ליה: מה אמרת עלוי, אמר ליה: פסוק פלן בתר פלן. אמר והוה ניח ליה דקבריה ולא הות אמר עלוי הדין פסוקא - וכן הנה ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט"⁵.

תרגום חופשי: לבנו של ר' יהושע בן לוי (להלן: ריב"ל) נתקע משהו בגרונו, והיה בסכנת חנק. ריב"ל הלך והביא רופא שהיה ידוע כנוצרי. כשבא לחש בהזכרת שמו של 'אותו האיש' ויצאה העצם מהגרון ורווחה לו נשימתו. ריב"ל שמע שהאיש לחש, אבל לא שמע מה לחש. וכשגמר האיש שאלו ריב"ל: מה אמרת עליו? אמר לו: פסוק פלוני אחר דבריו של 'פלוני' ('אותו האיש'). אמר ריב"ל: היה טוב יותר לו שייקבר ובלבד שלא היית אומר עליו את הפסוק הזה, וכך קרה לכן הזה שמת - כשגגה וכו'.

3. "רבי ירמיה דשבשתא נטל עטרה של זית וקשרה בראשו. שמע שמואל ואמר ניח הוה דייתרים רישיה ולא עבד כן - וכן הנה ליה" (הביטוי כשגגה וכו' נזכר במקבילות שבאיכ"ר ובירושלמי סוטה פ"ט, ה"טו).

תרגום חופשי: רבי ירמיה משבשת⁶ (שם מקום) לקח ענף זית וקשרו בראשו ככתר. שמע שמואל ואמר: טוב לו שראשו יהא מורם וכך קרה לו שמת. הסבר: "בפולמוס (במלחמה) של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים" (משנה סוטה ט, יד). בעקבות חורבן הבית השני, חכמים אסרו לעשות פעולות שונות שיש בהן שמחה יתירה. בין היתר גזרו על חתנים לבל יתעטרו בעטרות. בירושלמי (שם) הביאו רמז לדבר מן הכתוב "נפלה עטרת ראשנו" (איכה ה', טז), וגם מן הכתוב "הסיר המצנפת והרים העטרה" (יחזקאל כ"א, לא) שכיון שהוסרה המצנפת מראש הכהן הגדול - יש להרים את העטרה מראשי החתנים. מאחר ורבי ירמיה עבר על גזירה זו, שמואל אמר את דברו בשגגה.

4. מקור מקראי נוסף הוא בדרך הדרש. בעקבות חטא העגל, משה רבנו אמר ל-ה': "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמי ל"ב, לב). האות האחרונה של 'מספרך' היא כ' סופית וערכה הוא עשרים. ואכן שמו של משה רבנו נזכר בכל פרשות התורה מפרשת שמות ואילך פרט לפרשה העשרים שמתחילת התורה שהיא פרשת תצוה (בעל-הטורים שמי כ"ז, א); קיימת מקבילה בב"ר עד, ד.

5. מקבילות בירושלמי: שבת פי"ד ה"ד; ע"ז פ"ב, ה"ב.

6. באיכ"ר כתוב: שבשב, ובפירוש של מהרז"ו שבאיכ"ר כתוב: "אולי נקרא כן על השיבוש והטעות שנכשל בו ומת בו, ונתקיים בו שגגת קללת שמואל". רב ירמיה בר אבא הוא אמורא בדור השני, תלמידו של רב (ביצה כב, ע"ב) וכן למד אצל שמואל (כתובות קיב, ע"ב).

4. ”אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה, הוה שאיל לרבנו הקדוש, אמר: מאן מאית קדמאי או אנא או את? אמר ליה אנא. אמרין ליה תלמידוי: רבנו, כל עלמא מצלין לחייך טבייא, ואת אמרת הכין! אמר לון: אן אתת ענתה מה אית בה? ואן אתא מלאך המוות דיסביניה, מה הוא מימר ליה, לא אתת לגבי? לית אנא אתי? ולא עוד אלא אילו הוה כן, יהון אינון אמרין: בריך אלההון דיהודאי, אפילו בשעת מיתתכון אינון ידעין - וכן הוה ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט“.

תרגום חופשי: אנטונינוס הקטן, בן בנו של אנטונינוס הגדול, שאל את רבנו הקדוש: מי ימות ראשון אני או אתה? אמר לו: אני. אמרו לו תלמידיו: רבנו, כל העולם מתפללים על חייך לטוב ואתה אומר כך. אמר להם: אם יבוא העת מה בכך (אין רעה בדברי אלה), ואם יבוא מלאך המוות שייקחנו, מה יאמר לו, לא תבוא אצלי? (ויעננו) לא אבוא אליך (שרבי ימות קודם)? ולא עוד אלא אם יהיה כן (וימות קודם), יהיו הם (הגויים) אומרים: ברוכים חכמי ישראל, אפילו את שעת מיתתם הם יודעים - וכן היה (שרבי מת קודם), כשגגה וכו'.

5. ”זה עלי הכהן שאמר לשמואל אין בני יורשין מקומי, אף אין בניך יורשין מקומך - וכן הוה ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט“ (כאן המקור היחידי של תיאור אירוע זה).

מקור הדרשה בדברי עלי לשמואל: ”כה יעשה לך אלוקים“ (שמי"א ג', יז).

6. מו"ק יח, ע"א

”פנחס אחוה דער שמואל איתרע ביה פולחא. על שמואל לפישראל טעפא פיניה. חזנהו לטופרי דהוון נפיסן, אפר ליה: אכאי לא שקלת להו? אפר ליה: אי נדידיה הוה, פי פולחלת ביה כולי האי? - הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט, ואיתרע ביה פולחא בשמואל“⁷.

תרגום חופשי: לפינחס, אחיו של שמואל אירע דבר של אבלות. נכנס שמואל לנחמו וראה את ציפורניו של פינחס שהיו גדולות. אמר לפינחס: מדוע אינך קוצץ אותם? ענה פינחס: אם בקרוביך היה אבל, האם היית מזלזל כל כך? והדבר שאמר פינחס נתקיים וארעה אבלות בשמואל, כשגגה וכו'.

7. כתובות כג, ע"א

”הני שבוייתא דאתיין לנהרדעא. אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדייהו. אפר ליה שמואל: ועד האידנא פאן נטרינהו? אפר ליה: אילו בנתך הוון, פי הוית מזלזל בהו כולי האי?! - הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ואישתביין בנתך דער שמואל ואסקינהו לארעא דישראל“⁸.

7. מקבילה בירושלמי כתובות פ"ב, ה"ה.

8. מקבילה בירושלמי כתובות פ"ב, ה"ה.

תרגום חופשי: שביות שנפדו באו לנהרדעא. הושיב אביו של שמואל שומרים שישמרו עליהן, שלא יתייחדו איתן גברים. אמר לו שמואל: ועד עכשיו מי שמר אותן (שאולי כבר נטמאו בשבי ושמירה זו היא מיותרת)? ענה לו אביו: אילו בנותיך היו אלה האם היית מזלזל בהן כל כך (אלא יש לנהוג בהן כבנות ישראל כשרות ולדאוג לצניעותן). וכך אירע באמת שנשבו בנותיו של מר שמואל והעלו אותם שוביהם לארץ ישראל, כשגגה וכו'.

8. כתובות סב, ע"ב

"יהודה בריה דרבי חייא, חתניה דרבי ינאי, הוה אזיל וייתיב בבי רב, וכל בי שפישו אתי לביתיה. וכי הוה אתי, הוה קא-חזי קמיה עמודא דנורא. ופא חד עשכתייה שפעתא. כיון דלא חזי ההוא סיפנא, אפר להו רבי ינאי: כפו פטתן, שאילפלי יהודה קייס, לא ביטל עונתן - הווי כשגגה שיוצא פלפני השליט ונח נפשיה".

תרגום חופשי: יהודה בנו של רבי חייא, חתנו של רבי ינאי, היה גר אצל רבי ינאי ולומד בבית הרב. וכל בין-השמשות (של ערב שבת) היה בא לביתו של רבי ינאי. וכאשר היה בא, היה רבי ינאי רואה שלפניו של יהודה היה עמוד של אש. יום אחד בערב שבת משכה את יהודה הסוגיה ונשאר בבית הרב ולא הגיע הביתה. כיוון שלא ראה רבי ינאי את הסימן ההוא, אמר להם לבני המשפחה: היפכו את מיטתו, כפי שעושים בזמן אבל, שבודאי מת. שכן אילו היה חי לא היה מבטל עונתו ובודאי שהיה מגיע, ונתקיים הדבר הזה ונפטר יהודה, כשגגה וכו'.

9. ב"מ סח, ע"א

"שטרי מחזנאי - דזקפי ליה לרווחא אקרנא, וכתבי ליה בשטרא. פי יפר דהוה רווחא? אפר ליה פר בר אפיפר לרב אשי: אבא עביד הכי, וכי אתן לקמיה, פהיפן להו. אפר ליה: תינח היכא דאיתיה לדידיה, אי שכיב ונפל שטרא קמי יתבי פאי? - הוי כשגגה שיוצא פלפני השליט ונח נפשיה דאפיפר".

תרגום חופשי: "שטרי מחזנאי - שהיו המלווים זוקפים את הריווח ומוסיפים לקרן והיו כותבים בשטר. מי יאמר שיהיה ריווח? אמר לו מר אמימר לרב אשי: אבא עושה כך, וכאשר באים לפניו ואומרים שלא הרוויחו, היה מאמין להם. אמר לו: זה נוח במקום שהוא עדיין נמצא, אם ימות ויפול השטר לפני היתומים, מה? - היה הדבר "כשגגה מלפני שליט ונפטר אמימר".

הסבר: בגמרא מוזכר סוג של שטר שהיו עושים במחזוא שבבבל. המלווה היה נותן ללווה כסף לצורך ביצוע עסקה מסוימת והיה מקבל חלק מרווחי העסקה שהלווה ביצע. בשטר ההלוואה המלווה היה מוסיף לקרן גם את חלקו ברווחי העסקה, כאילו שכבר נתקבלו. מר בר אמימר סיפר לרב אשי שאביו, אמימר, עושה כך, ואם לבסוף הלווה היה טוען שלא הרוויח בעסקה, אמימר

9. מקבילה בירושלמי ביכורים פ"ג, ה"ג.

היה מאמין לו ומנכה את חלקו ברווח. אמר לו רב אשי ששיטה זו טובה כל זמן שהמלווה נמצא, אבל אם המלווה ימות והשטר יגיע לידי בניו היתומים. הם אינם יודעים שבשטר נוסף סכום של ריווח ויבואו לגבות את השטר במלואו ויש בכך משום איסור של ריבית. ומה שקרה הוא שאמימר נפטר מיד לאחר מכן, כשגגה וכו’.

10. ירושלמי שבת פט”ז, ה”א

”רבי חייה בר בא חמא¹⁰ חד ספר דאגדה. אפר אי פה כתוב טבאות תקטע ידה דכתבתה. אפר ליה חד, אבוי דההוא גברה כתבה. אפר ליה: כן אפרת תקטע ידה דכתבתה – והוית ליה כן כשגגה שיוצא מלפני השליט”.

תרגום חופשי: רבי חייא בר בא חמא החזיק ספר אגדה. אמר: אפילו אם כתובים בו דברים טובים, תקטע יד הכותבה. אמר לו מישהו: אביו של אותו אדם (מסוים) כתבה (כדי שיחזור בו מדבריו). אמר לו: אפילו כן תקטע ידו של זה שכתבה - וכן היה (שנקטעה) כשגגה וכו’.

הסבר: בהלכה זו מפורט שחכמים התנגדו לכתיבת דברי אגדה או ללמידתה מן הכתב, מהנימוק ש”דברים שבעל-פה אי אתה רשאי לכותבם” (גיטין ס, ע”ב). שכן בראשית ימי חז”ל חל איסור להעלות על הכתב את התורה שבעל פה וזאת כדי שתעבור מדור לדור בדייקנות מרבית. ואולם בימי התנאים איסור זה הותר לעניין כתיבת הלכות לבל ישתכחו, אבל נשאר בתוקפו לעניין אגדתא בגלל החשש שאדם ימשך לאגדות ולא ילמד משנה, גמרא והלכות.

10. שם זה נזכר כאן פעם יחידה בספרות חז”ל ואיננו ידוע. בהערת עין משפטי לפירוש הרי”ף למסכת ב”ב דף עה, ע”ב, מובא שהחכם הנוכח הוא רבי חייא בר אמי, אמורא בבלי בדור השלישי.

סיכום

מרשימת החכמים שבהקשר אליהם מובא הביטוי "כשגגה שיוצא מלפני השליט", נראה שהשימוש בביטוי זה ובאותה משמעות, הקיף דורות רבים בתקופת חז"ל בארץ ישראל ובבבל. החל מהתנאים (רבי), האמוראים בדור הראשון בא"י (ריב"ל ור' ינאי) ובבבל (שמואל ופינחס) ועד הדור האחרון שבבבל (רב אשי).

בדברים שהובאו ניתן להדגים את דרך המדרש של חז"ל. חז"ל השתמשו בחלק מפסוק מהכתובים, במקרה זה מספר קהלת, הפרידו אותו ממשמעותו ומהקשרו המקוריים כפי שמובא אצל הפרשנים, והפכו אותו לביטוי או סיסמא המציינים תופעה מסוימת.

קשה לקבוע אם האירועים הטרגיים שתוארו, נגרמו ישירות בגלל האמירה שנאמרה, במובן של "ניבא ואינו יודע מה ניבא" (מהרש"א למו"ק יח, ע"א), או שלאמירה הייתה השפעה פסיכולוגית-נפשית, שהובילה לאותן תוצאות בבחינת נבואה המגשימה את עצמה.

ואולם הלקח שחז"ל רצו ללמדנו הוא שיש להיזהר מפליטות פה ומאמירות לא שקולות ו"לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן לקטרג ולומר, (שהרי) הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולא נשאר מקום להאריך אפיים" (מהרש"א לעיל עפ"י ברכות יט, ע"א). זאת אצל כל אדם, ואילו אצל השליט נדרשת זהירות רבה יותר משום שמעמדו מחייבו לקיים את דבריו. ולעומת זאת אצל הצדיק על אחת כמה וכמה שמוטל עליו להיות מודע לכוח שבדבריו ולהיזהר במה שיוצא מפיו. ועל כך נאמר: "חכמים היזהרו בדבריכם" (אבות א, יא), ואם ישגגו, הרי כדאי שהשגגה תהיה בכיוון החיובי.